

Радован БАКИЋ*

АНДРИЈА ЈОВИЋЕВИЋ О ПОРИЈЕКЛУ СТАНОВНИШТВА ПОЛИМЉА И ВЕЛИКЕ

ОБЛАСТ ПРОСТИРАЊА, ПОВРШИНА, ИМЕ И
ГЕОГРАФСКИ ПОЛОЖАЈ ПОЛИМЉА И ВЕЛИКЕ

Полимље и Велика су микрогеографске цјелине Горњег Полимља. Захватају крајњи сјевероисточни дио Црне Горе у сливу Лима и Пећке Бистрице.

Полимље има површину 98,25 km² и чине га шест катастарских општина: Горња Ржаница са 12,74 km², Мурина 29,42 km², Машница 7,61 km², Грачаница 19,03 km², Улотина 19,70 km² и Горње Луге 9,75 km². Према административном критеријуму, као засебна села воде се поменуте катастарске општине, али се у народу, поред њих, као села спомињу још: Пепиће, Зориће и Крушево, тако да Полимље има 9 села. Пепиће припада катастарској општини Мурина, Зориће к. о. Грачаница, а Крушево к. о. Улотина. Један дио атара села Горње Луге, који је на десној обали Лима, припада Грачаници.

У вријеме Јовићевићевог истраживања, Полимље је била засебна капетанија, а сада је административно подијељено између општина Андријевица и Плав. Општини Плав припадају села: Горња Ржаница, Пепићи, Мурина и Машница, а општини Андријевица: Улотина, Грачаница и Горње Луге.

Оваква административна подјела је вјештачка и нема упоришта ни у географским, ни у историјским, ни у економским, ни у демографским одликама, а ни у народу, па се сваки становник изјашњава да је из „околине Андријевице”, „из околине Мурине”, „из Полимља”, и само се у административним формуларима пишу „из општине Плав”.

* Професор Универзитета Црне Горе, у пензији

Полимље је питома котлина, са обје стране Лима. Лежи између Штита, Сјекирице и Пишева на истоку, клисуре Сућеске на сјеверу; Виситора, Зелетина, Превије и Јериње главе на западу и Плавско-гусињског басена на југу у рејону Главица. Чине га: а) алувијална равна са обје стране тока Лима; б) рјечне терасе; в) благе падине планинских страна и г) околне планине са обје стране Лима (Р. Бакић, 2005. г. стр. 52-53).

Име је добило по главној ријеци Лим која протиче његовим централним дијелом смјером југ-сјевер.

Средишњим дијелом Полимља и то лијевом обалом Лима, пролази магистрални пут Андријевица-Мурина-Чакор-Пећ (у саобраћај пуштен 1925. године), а од Мурина према југу је регионална друмска саобраћајница: Мурина-Плав-Гусиње. Дуж десне обале Лима, пролази међуопштински пут; Мурина-Машница-Грачаница-Сућеска, гдје се спаја са поменути магистралним путем. Све ове саобраћајнице Полимља су асфалтног застора.

Према попису из 2003. године, у Полимљу је живјело 1.113 становника (1948. г. 3.155).

Велика је потпланинска жупа на западним падинама Чакора, уз десну обалу Лима у сливу Величке ријеке, између Сурдупа и Приједолске главе (2003 m) на сјеверу, Планинице и Омара на сјевероистоку; Чакора на истоку, Јечмишта, Кодре и Новшићке косе на југу и тока Лима на западу. Има површину од 50,27 km². Име је добила по величини свог атара (Р. Бакић, 2005, стр. 404).

У вријеме Јовићевићевог истраживања, била је засебна капетанија. У административном погледу сада је једно село са 14 заселака и припада општини Плав. Засеоци су: Иванпоље, Вукадинов Поток, Поткрај, Десан, Лази, Лешћари, Бјелице, Закрш, Волујак, Шуме, Вран Поток, Јоше, Попратиште и Лијева Ријека. За Волујак се користи и назив Јокићи, а за Бјелице име Микићи, по братствима која у њима живе.

Кроз Велику пролази магистрални пут Мурина-Чакор-Пећ, који је од Мурина до Велике асфалтиран, а у осталом дијелу је макадамске подлоге, са лошим саобраћајним елементима и у зимском дијелу године је непроходан, због високих сњижних наноса на превоју Чакор (1.849 m). Локалним путем преко Новшића Велика је повезана са Плавом, а бетонским мостом код Иванпоља на Лиму са Брезејевицом (од 1973. године).

Према попису из 2003. године, Велика је имала 417 становника (1948. г. 1.352).

Јовићевић је, поред Полимља и Велике, истраживао у Горњем Полимљу још и Плавско-гусињски басен и Шекулар.

ЈОВИЋЕВИЋЕВ СТРУКТУРНИ ПРИКАЗ ОВОГ ГЕОГРАФСКОГ ПРОСТОРА

Приликом својих истраживања, Јовићевић се придржавао Цвијићевих „Упутстава”, која су први пут израђена 1896. године, као и „Упутстава” која су касније, уз помоћ његових сарадника, допуњавана и 1898. године израђена су још три; 1. За Србију; 2. За Босну и Херцеговину и 3. За Стару Србију и Македонију, као и посебна упутства за проучавање села на територији Балканског полуострва на којима живе Јужни Словени. Иначе, антропогеографска истраживања села отпочела су 1893. године оснивањем Географског завода на Историјско географском одсјеку Филозофског факултета Велике школе. У овај процес, поред Цвијића и његових сарадника на Географском заводу, били су укључени многи сарадници са терена, посебно учитељи, а понекад и отмени сељаци који су знали писати.

Основну композицију „Упутстава за проучавање села”, чинили су: I Положај села; II Тип села; III Кућа, двориште и окућница; IV Појате и станови; V Приче и тумачења о именима села; VI Оснивање села, ранија насеља и њихови трагови и VII Занимање становништва. На овим упутствима и по њима касније радили су бројни научни истраживачи, а нарочито академик Бранислав Букуров, универзитетски професори: Михаило Костић, Јован Илић, Милован Радовановић, академик Атанасије Урошевић, а у Црној Гори Јован Ердељановић, академик Милисав Лутовац, Јован Вукмановић, Радослав-Јагош Вешовић, Поп Богдан Лалевић, Павле Радусиноввић, Радован Бакић и други. Међу њима, завидно мјесто припада и Андрији Јовићевићу, који је иза себе оставио антропогеографска дјела непролазне вриједности, иако је имао само учитељско образовање.

Истраживање *Полимља* презентирао је преко сљедеће структуре:

- Особине земљишта;
- Економске погодбе;
- Прошлост;
- Кућа;
- Положај и тип села;
- Братства која живе по појединим селима, и
- Поријекло становништва.

Обраду *Велике* извршио је преко сличне структуре:

- Земљиште и воде;
- Економски услови;
- Занимање становништва;
- Прошлост;

- Кућа;
- Положај и тип села, и
- Поријекло становништва.

Овај преглед показује да се Јовићевић готово у потпуности придржавао основне композиције „Упутстава за проучавање села”, те да се ослањао на теренска истраживања, разговор са сеоским памтишама, регистравање и опис црквишта, црквина, утврђења, гробља, разних других старина, али и обичаја у разним приликама и пригодама. Тежио је што бољем објашњењу утицаја и значаја физичко-географских, друштвено-географских и историјских услова и доводио их у везу са сличним међуутицајима са окружењем. Његово приказивање села, иако по строгим шемама и туђим замислима, аутентично, поуздано и незамјењиво је за сваког истраживача ових простора. Ипак, приликом приказивања појединих структурних компонената физичко-географског и друштвено географског-карактера, он није довољно аргументован, недостају му поуздани подаци, економске прилике описује поједностављено, честа су понављања када приказује прошлост и економске прилике, приказ села даје исувише поједностављено, дужне мјере којима се служи практично су временске („захвата простор у дужини 1½ а у ширини ½ сата”, село се пружа низ Лим у дужини 20 минута”), али је зато врло поуздан у приказивању братстава која живе у селима Полимља и Велике, њихове бројности („Шошкићи 66 кућа, Ђулафићи 20 кућа”), затим броју кућа, структуре кућа („куће су мале, уске, ниске, покривене сламом, има и брвнара, а има и бољих”) и помоћних објеката, положају кућа („куће су обично на средини имања, при крају или на горњем дијелу”, „многе се куће пењу уз планинске стране”, „неке су у подножју брда”), затим положају катуна, имена катуна на околним планинама, коришћењу селина, шума и пашњака, итд.

ПОРИЈЕКЛО СТАНОВНИШТВА ПОЛИМЉА И ВЕЛИКЕ

Јовићевић се фрагментарно бавио становништвом из ранијих епоха и пише само о затеченим братствима у Полимљу и из којих су се крајева у њега доселили. Није ни у домену његовог образовања било да говори о насељености у палеолиту, неолиту, о илирском племену Аутаријати-ма, боравку Римљана, о првим слојевима насељености, смјенама разних слојева, биолошким мијешањима и слично. Он једноставно саопштава да „у Полимљу и Великој нема старосједелаца, нити таквих којима се не зна поријекло”. Он наглашава да се „некадашње полимско становништво иселило потпуно, а на мјесто његово најприје су се увукли Клименти, па данашња братства. Ипак, треба нагласити да је то „негдашње полимско и величко становништво” било српско и да се оно у масовним сеобама

1690. и 1738. године и између ових година, иселило из овог краја не чекајући освету Турске. Јовићевић даље каже да „најстарији насељеници”, потомци садашњих становника, „датирају од почетка XVIII вијека”.

У вријеме његових истраживања, „317 кућа или 60% свега становништва било је васојевићког поријекла”. Васојевићка братства су: „Лабани, Делетићи, Зекићи, Кастратовићи, Дедовићи, Зечевићи, Аџићи, Ђуришићи, Саковићи, Ђулафићи, Вулетићи, Гарчевићи, Марсенићи, Катићи, Кочановићи, Фотићи и Ђукићи. Они су се у Полимље доселили из разних крајева Васојевића”.

Из Шекулара су: „Дашићи, Јашовићи и Лазовићи; из Велике: Гојковићи, Шаљићи и Живаљевићи; из Горњих села су Радуловићи; Коматине из Доње Ржанице; Зоговићи из Шекулара; Крцићи из Гусиња”. За Крциће и Зоговиће каже да су „поријеклом из Бајица од Мартиновића”, а „Коматине из Куча (Криви До)”.

„Шошкићи су поријеклом из Братоножића, најближи су Гилићима. Из Братоножића су још и: Станковићи и Лашевићи (најближи Лутовцима).

Милачићи, Безијовци, Вучељићи, Миловићи и Илимарковићи су из Куча.

Николетићи су старином из Озринића; Влаховићи из Роваца, а Ђорђевићи из Дробњака.

За Раденовиће, Поповиће, Славковиће, Ракуше, Ђуричане и Савиће, Јовићевић је утврдио да су поријеклом из области Плава”.

Треба нагласити да је Јовићевић навео по сваком селу Полимља која братства живе и са колико кућа су заступљена.

Интересантно је да Јовићевић приликом набрајања братства по селима помиње још: „Радивојевиће (грана Лабана), Шамиће (у Машници), Јелиће, Угреновиће, Вуканиће, Перовиће, Чекиће, Кастратовиће, Радуновиће (грана Лабана), Вукделиће, Ивановиће и Мирковиће (сви живе у Грачаници). Од Вугделића су се одвојили: Јелићи, Угреновићи, Вуканићи и Перовићи, а од Радуновића одвојили су се Мирковићи. Сва ова братства су васојевићког поријекла, осим једне куће Чекића у Грачаници и једне куће Шамића у Машници”, из чега се може извести закључак да су се полимска братства разгранавала и дијелила на „трбушчиће”, која су прерасла у посебна братства.

Према мишљењу Јовићевића у селима Полимља „живјело је само православно становништво досељено из разних крајева Црне Горе”. У Полимље он не убраја села Горњу Ржаницу и Пепиће, већ их неоправдано, заједно са Великом и Новшићима, убраја у засебну цјелину. Братства која живе у Пепићима и Горњој Ржаници обрадио је у оквиру Плавско-гу-

сињске области. При томе, треба истаћи да је Радослав - Јагош Вешовић, у свом монументалном дјелу „Племя Васојевића” (Сарајево 1935), села Пепиће, Велику и Горњу Ржаницу обухватио у дио Полимља.

Пепићу је, у вријеме његових истраживања, „имало 14 кућа и то 13 мухамеданских и једну православну (Гојковићи). Мухамеданска братства су: Бацовићи, Цуковићи и Дрејићи”.

У Горњој Ржаници забиљежио је 66 кућа православних братстава, и то: Нововићи (14), Оташевећи (13), Лазовићи (5), Ђуричани (1), Рајковићи (1), Вујошевићи (1), Дракуловићи (2), Живаљевићи (3), Ивановићи (4), Јокићи (1), Кучи (1), Поповићи (1), Попадићи (1), Петровићи (1), Раденовићи (1), Стешевићи (1), Томовићи (2), Филиповићи (1), Џудовићи (7), Вукотићи (1) и Гојковићи (1), те и осам кућа мухамеданских братстава: Лековићи (1), Таировићи (1), Шабовићи (3) и Ђеловићи (3).

Велика је, у вријеме Јовићевићевог истраживања, имала „314 кућа. По поријеклу досељеника 153 кућа или 48,7% су Шаљани, 99 кућа или 31,5% су Цеклињани, а 62 куће или 19,8% поријеклом су из разних крајева Црне Горе. Он каже да из Шаље поријекло воде братства: Брковићи, Гојковићи, Голубовићи, Јокићи, Кнежевићи, Касумовићи, Лакићевићи, Микићи, Радуловићи и Симоновићи”. За њих каже да „се међусобно своје, не узимају се, међусобно се помажу, сви славе зимски Никољдан, а прислужак им је св. Симеон (3. фебр.)”.

„Из Цеклинске жупе су братства: Бошковићи, Вучетићи, Огњеновићи, Пауновићи, Радевићи, Стешевићи и Томовићи.

Бузићи су поријеклом из Бјелопавлића.

Бјелановићи су из старе Црне Горе од Војиновића.

Вушовићи су из Скадра.

Вељовићи су из Куча са Косора.

Живаљевићи су поријеклом из Пипера.

Јовановићи су дошли из Пећи, а даљном старином су из Берана („Србљаци” или „Ашани).

За Петровиће Јовићевић тврди да су Васојевићи: Поповићи су из Шекулара, а Прашчевићи и Славковићи су из Метеха.

Сви становници Велике били су православна вјера”.

ДЕМОГРАФСКО ПОПУЛАЦИОНА КРЕТАЊА У ПОЛИМЉУ И ВЕЛИКОЈ ТОКОМ ДРУГЕ ПОЛОВИНЕ XX ВИЈЕКА

Друга половина XX вијека за Полимље је карактеристична по депопулацији. Са 3.155 становника у 1948. број је опао на 1.948 у 2003. години или за 38% у релативним или 1.207 становника у апсолутним показатељима.

При томе, Горња Ржаница, у овом периоду изгубила је 32,4% становништва (129 стан.); Мурина 26,5% (209 стан), Машница 16,0 (60 стан.); Грачаница 60,4% (534 стан.), Улотина 41,4% (201 стан.) и Горње Луге 31,0% (74 стан.), што значи да се од 1948. до 2003. године из Полимља иселило 1.207 становника и укупан природни прираштај из тог периода.

Велика је, у овом раздобљу, изгубила 69,2% (935 стан.) и укупан природни прираштај.

Главни разлози демографско-популационе ерозије Полимља и Велике, током друге половине XX вијека, били су сљедећи:

1. Саобраћајна изолованост, посебно Велике;
2. Тотална неразвијеност индустријских прерађивачких капацитета;
3. Неадекватан однос државе према развоју пољопривреде и одржавању села и,
4. Традиционална опередијељеност становништва за школовање дјеце и омладине.

Ови битни разлози довели су до обимних одлива становништва у развијене средине Црне Горе и бивше СФР Југославије. Отуда је старосна пирамида живота ових микрорегија оронула, што илустративно показују резултати пописа становништва из 2003. године. Тако на младо становништво (0-19. г.) опада 28,5%, а на старо становништво (60 + година) 27,6% укупне популације Велике, а младо становништво 27,6%, старо 23,8% укупног становништва Полимља (табела 1). Овај период није био карактеристичан по етничким промјенама, али јесте по етничком изјашњавању њиховог становништва. Наиме, у Великој, за Црногорце се 1961. године изјаснило 98,8%; 1991. 97,6%, а 2003. г. 24,7%; за Србе 1961 0,4%; 1991. г. 1,2%, а 2003. године 74,8%; односно за Црногорце и Србе 1961. године 99,2%, 1991. г. 98,8%, а 2003. године 99,5% укупног становништва Велике. Учешће осталих је занемарљиво и кретало се 0,8, 1,2 и 0,5%.

У *Полимљу*, ситуација је била готово идентична. За Црногорце се 1961. г. изјаснило 95,2%; 1991. г. 91,2%, а 2003. г. 20,7%; за Србе 1961. г. 0,5%, 1991. г. 5,4%, а 2003. г. 67,1%; за Албанце 1961. г. 3,9%, 1991. г. 1,8%, а 2003. г. 1,1%, а за Муслимане 1961. г. 0,2%, 1991. г. 0,5%, а 2003. г. 0,5%, из чега произилази да су Црногорци и Срби 1961. г. учествовали са 95,7%; 1991. г. 96,6%, а 2003. г. 87,8% становништва Полимља (неизјашњеним, непознатим и осталим у 2003. г. припада 3,3%).

Разлоге за овако различито национално изјашњавање становништва Велике и Полимља искључиво треба тражити у националној неиздиференцираности, грађанским ратовима током крвавог распада бивше СФРЈ

Табела 1. Старосна структура становништва Полимља и Велике 2003. године по насељима

Насеља	Старосне групе 2003. године																		Ук. %										
	0-4		5-9		10-14		15-19		20-24		25-29		30-34		35-39		40-44			45-49		50-54		55-59		60+			
	бр.	%	бр.	%	бр.	%	бр.	%	бр.	%	бр.	%	бр.	%	бр.	%	бр.	%		бр.	%	бр.	%	бр.	%	бр.	%		
1. Мурина	34	6,2	43	7,9	62	11,4	37	6,8	37	6,8	32	5,9	32	5,9	39	7,2	49	9,0	34	6,2	21	3,8	17	3,1	104	19,1	4	0,7	545
2. Г. Ржаница	10	3,7	20	7,4	27	10,0	28	10,4	23	8,5	10	3,7	11	4,1	11	4,1	25	9,3	18	6,7	14	5,2	13	4,8	57	21,2	2	0,7	269
3. Машница	18	6,0	12	4,0	25	8,4	27	9,0	20	6,7	24	8,0	10	3,3	20	6,7	20	6,7	9	3,0	20	6,7	13	4,3	78	26,1	3	1,0	299
4. Грачаница	26	8,5	17	5,5	9	2,9	15	4,9	11	3,6	25	8,1	22	7,2	16	5,2	16	5,2	13	4,2	17	5,5	14	4,6	84	27,4	22	7,2	307
5. Г. Луге	6	4,0	6	4,0	10	6,7	8	5,3	9	8,0	11	7,3	8	5,3	7	4,7	9	8,0	13	8,7	15	10,0	3	2,0	36	24,0	9	8,0	150
6. Улотиња	14	5,8	20	8,2	15	6,2	12	4,9	11	4,5	9	3,7	15	6,2	19	7,8	16	6,6	17	7,0	10	4,1	12	4,9	72	29,6	1	0,4	243
Полимље	108	6,0	118	6,5	148	8,2	127	7,0	111	6,1	111	6,1	98	5,4	112	6,2	135	7,4	104	5,7	97	5,3	72	4,0	431	23,8	41	2,3	1813
Велика	27	6,5	31	7,4	42	10,1	19	4,6	19	4,6	25	6,0	26	6,2	30	7,2	23	5,5	25	6,0	14	3,4	17	4,1	115	27,6	4	0,9	417

и политичко-психолошким приликама које су нарочито биле карактеристичне за посљедњу деценију XX и на самом почетку XXI вијека.

Сви Црногорци и Срби Велике и Полимља су православне вјероисповијести. Огромна већина се изјаснила да им је српски матерњи језик.

На почетку XXI вијека, Великој и Полимљу пријети потпуно демографско-популационо испражњење. Учешће младог и старог становништва готово је изједначено са тенденцијама да превлада старо становништво, што би водило искључиво старачким домаћинствима и изумирању. Апсолутно се може означити демографском катастрофом да питама и богата села, као што су: Улотина (има четрнаесторо дјеце до 4 године), Горње Луге (шесторо), Горња Ржаница (десеторо) или 14 села Велике (народ их тако препознаје) да има само двадесетседморо дјеце до 4 године!

Велика и Полимље више немају њива, воћњаци су им запуштени, ливаде се не косе, јазови за наводњавање су затрпани, многе куће се током године на отварају, неке куће су већ оронеле и постале кућишта, у селима нема живота, а катуни Зелетина, Сјекирице, Планинице и Чако-ра пусти су и зарасли у бљуштуравце и клеке. Ипак, Велика и Полимље су приграничне области Црне Горе, па је крајње вријеме да се према њима, али и према многим микрорегијама које су у сличној или у још гореј демографско-популационој и економској ситуацији, од стране државе у дужем континуитету, предузимају свеобухватне мјере њихове ревитализације.

Андреја Јовићевић је немјерљиво задужио Полимљане и Величане. Објаснио им је коријене и сачувао генетско стабло од заборава, приказао виталност њихових предака, подсјетио их на њихово слободарство и жртвовање, приказао њихова занимања, њихове куће и начин живљења, њихову оданост земљи која их је хранила, изворима који су их напајали, планинама и катунима који су их надахњивали и ширили видике, забиљежио и објаснио њихове топониме и посредно опоменуо да се коријени памте и његују, јер ако се поткопавају и поткидају преостаје живот и да не дозволе да им се куће претворе у кућишта. Коријени се, ипак, поткидају, а тако се и не може и не смије у будућност.

ЛИТЕРАТУРА И ИЗВОРИ

Јовићевић Андреја, *Плавско-јусињска област, Полимље, Велика и Шекулар*, Етнографски зборник, Насеља, књ. X, Београд 1921.

Бакић Радован, *Горње Полимље*, Комови 2005

Свеске пописа становништва за 1948. и 2003. годину

Radovan BAKIĆ

ANDRIJA JOVIĆEVIĆ ON POLIMLJE AND VELIKA POPULATION ORIGINS

Summary

Polimlje and Velika are the minor units in Gornje Polimlje in the north-east of Montenegro. Polimlje spreads out the area of 98,25 km² and Velika spreads out the area of 50,27 km². According to 2003 census the population of Polimlje was 1,113 (3,155 in 1948). In Velika 417 permanent citizens lived (1.352 in 1948).

Andrija Jovićević provided complex geographic survey of these units based on „Instructions for the village survey” by Jovan Cvijic. The instructions were founded in 1896 and later renewed. In the survey he gave the information about origins of their population. He applied the method of terrain survey based on local people's recollection and both material and written sources he could obtain. He simply suggested that in those two units 'there were no native, or others with no identified origin.'

For the period of his investigation „317 homes or 60% of Polimlje population had Vasojevic origin and the rest of population from different parts of Montenegro. In Velika „153 homes or 48,7% had Šaljani origin and the rest from other parts of Montenegro”. Besides that, Andrija Jovićević identified all the families that lived there, their origin and figure. In this manner he explained their origins to people of Polimlje and Veličani. He saved genetic tree from being forgotten. He showed vitality of their ancestors and reminded them of their ancestors' patriotism, their country and sources of life. He indirectly warned that the roots had to be saved because there is no future without them.